

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН БИЛИМ БЕРҮҮ ЖАНА ИЛИМ МИНИСТРЛИГИ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

ИЗД. № 9967-400-32-3

№1(12). 2009 г.

Бишкек

СОДЕРЖАНИЕ:**Редакционная коллегия:**

Главный редактор:
КУБАТБЕКОВ Т.С.
д.б.н., профессор

Зам. главного редактора:
ИРГАШЕВ А.Ш., д.в.н.
и.о. профессора, проректор;

**Члены редакционной
коллегии:**

САИПОВ Б.С., д.с.-х.н.,
и.о. профессора, начальник
управления науки;
КАРАБАЕВ Н.А., д.с.-х.н.,
профессор, директор АИИ;
АКНАЗАРОВ Б.К., д.в.н.,
профессор, директор ИВ и Б;
РАЗЗАКОВ И.Р., д.с.-х.н.,
профессор, директор ИЭ и Б;
ЧОРТОНБАЕВ Т.Дж., д.с.-х.н.,
профессор, директор ИТПП;
САМЫКБАЕВ А.К., д.с.-х.н.,
и.о. профессора, директор ИУПР;
МОЛДОШЕВ К.О., к.г.н., доцент,
директор ИСГ и ЕН.
КЕРИМОВ К.К., ведущий
редактор.

*Спецвыпуск издан при
поддержке ГАООСИЛХ*

Редколлегия спецвыпуска:

ДАВЛЕТКЕЛДИЕВ А.А. к.ф.н.
ИРГАШЕВ А.Ш. д.в.н.
МОЛДОШЕВ К.О. к.г.н.
КАДЫРКУЛОВ А.К.
ЧАЛПАКОВ У.С.
ТАЛКАНОВ Э.К.

ISBN-9967-400-32-3

© Кыргызский аграрный университет

Выступление ректора КАУ им. К.И.Скрябина,
д.б.н., профессора Кубатбекова Т.С. 4
Приветствие Директора Государственного агентства
по охране окружающей среды и лесному
хозяйству при Правительстве
Кыргызской Республики Давлеткельдиева А.А. 6

**УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА
И СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ**

Оморов И.О., Иванов В.К., Жолочиева Э. Т. Комплексная оценка
природного комплекса Чуйского региона 8
Карабаев Н.А., Бекболотов Ж.Б., Мамытканов С.А. Некоторые
аспекты определения качественного состояния земель фонда
перераспределения земель 10
Herbert Weingartner, Martin Anzengruber, Asylbek Jortushov
Changes of Alpine Pastureland in Austria. Perspectives and Results with
Application Opportunities for Kyrgyzstan? 14
Асанбекова Ж.И. Современное состояние водно-земельных ресурсов
Иссык-Кульской области и их рекреационное использование 18
Асанбекова М.И. Развитие международного туризма в Иссык-Кульской
области и особенности его территориального районирования 22
Бозов К., Каленбаева Н., Бозова Ж. Условия устойчивого
развития от приобретения услуг и товаров водосборного бассейна 24
Исмаилова Н.Ш. Необходимость развития страхования аграрного
сектора экономики Кыргызстана 27
Карасаева А.Х. Концепция устойчивого развития 29
Сыдыков К.С., Молдошев К.О., Касымбеков А.Б. Водноресурсный
потенциал рекреационного водопользования Иссык-Кульской котловины 31
Айдаралиев О.К., Жакшылыкова Ж.Б., Тункатарова Э.И.,
Бектурганова Б.Ш. Кочкор өрөөнүнүн топурагы жана алардын
экологиялык абалы 33
Джамгырчиев Д.Ч. Ландшафтно-экологическая инфраструктура
как основа устойчивого развития агроландшафтов Кыргызстана 37
Молдошев К.О. Стратегия основ устойчивого водопользования
Северного Кыргызстана 40
Мусаев Ы. И. Маркетинговые исследования в сфере туризма 43
Мусаев Ы.И. Государственная поддержка туристкой отрасли региона 46
Оморов И.О., Осмоналиева Ч.Ч. Проблемы использования
природно-рекреационных ресурсов Чуйской области 48
Масютенко А.Б. Основные проблемы и возможности для
устойчивого развития Чуйской области 51
Кадыркулов А. К. Деградация, рациональное использование и
охрана пастбищ Ат-башинского района 53
Кожомкулова Д.Н. Предпринимательство – залог устойчивого
развития сельского хозяйства 58
Родина Е.М., Криворучко С.А., Масютенко А.Б. Устойчивое развитие
сельских территорий через обеспечение продовольственной безопасности 61
Сагынбекова Л.М. Движущие факторы и причины внешней
миграции сельского населения 64
Станбеков Т.А. Формирование Евразийского энергетического альянса
как условие устойчивого развития топливно-энергетического
потенциала региона 66
Романова В. В. Антропогенная трансформация агроландшафтов
Чуйской долины 69
Абдымаликов К.А., Бектурова Д.А. Продовольственная
безопасность - важнейшая задача в современных условиях 72
Бобушев Т.С. Устойчивое развитие и перспективы аграрного
производства в Кыргызстане 75
Овчаренко С.В., Мамырова А.И. Финансовая аренда (Лизинг) 78
Овчаренко С.В., Мамырова А.И. Экономика производства
зерновых культур 80
Тецирбердиев Н.К., Чоров М.Ж. Талас өрөөнүндөгү топурактын
экологиясы жана антропогендик таасирлердин негизинде
асылдуулугунун өзгөрүшү 84
Акматов К.А., Орозмаматов С.Т., Суйунтбеков А.Э. Түштүк
Кыргызстандын бийик тоолуу Чоң-Алай жайлоосунун экологиялык
абалы жөнүндө 87
Осмоналиев У.О., Касымов А.Х. Механизм разработки учетной
политики для целей управленческого учета 89
Осмоналиев У.О. Система «Директ-Костинг» и ее использование в целях
повышения эффективности принятия управленческих решений 91
Чонтоев Д.Т., Эгембердиева Д.Э. Перспективы рационального использования
природно-рекреационного потенциала Иссык-Кульской области 93
Мукамбетов У.Ш. Ысыккол өрөөнүндө сугат
иштеринин топурактын эрозиясына тийгизген таасири
жана аны четтетүүнүн жолдору 96

Джумабаева С.А. Орех грецкий Южного Кыргызстана 290
 Исаков А.Т., Асаналиева Н.А. Влияние «ОКОН» на естественное возобновление ели Тянь-Шаньской 292
 Жундубаев К.Ш. Особо охраняемые природные территории Кыргызстана 294
 Нааматбеков У. Нарын мамлекеттик коруктагы (орнитофаунасы) канаттуу жаныбарлар 296
 Жакшылыкова Ж.Б., Тункатарова Э.И. Биоразнообразия и современное состояние в перспективе развития Кыргызстана 303
 Абылмейзиева Б.У. Влияние антропогенных воздействий на лесные экосистемы и их последствия 307
 Алыбеков Э., Аманкулова Т.К., Казыбекова С., Мамасалиева Н.Т., Болотова А.С. Продуктивность биоразнообразия сарындызової формации Кокартской долины 310
 Мурзаев Т.Дж. Ферганский дендрологический район южной Киргизии 313
 Прохоренко Э.В., Иманалиев А.Т. Болезни яблони Чуйской долины 316
 Кырбашев Ж.Т. Нарын мамлекеттик коругунда бугуну колдоо жана жарым колдон багып өстүрүү менен жанаша жаткан аймактарга жайытуунун өзгөчөлүктөрү жөнүндө 318
 Ашимов К.С., Космынин А.В. Состояние естественных арчовых насаждений и производства лесных культур в лесхозах арчовой зоны 321
 Жусупова А.К. Управление пастбищными ресурсами 324
 Рашева А.Т. Характеристика земельных ресурсов Иссык-Кульского района 327

ОБРАЗОВАНИЕ ДЛЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

Жанашев И.Ж., Наурызбаев Р.К. К построению теории структурного синтеза неассуровых самоустанавливающихся кулачковых механизмов 331
 Малаев М.К., Арапбаев А.А., Мамытов К.М. Теоретический анализ взаимодействия рабочего органа измельчителя зерна с материалом 336
 Смаибаев О.А. Социалдык проблемаларды чечүүдөгү айыл мектебинин ролу 338
 Наби Б.А., Ибишев У.Ш. Содержание графической подготовки агроинженеров в Казахстане 341
 Наби Б.А., Кунапиянова Р.Н. Оценка качества подготовки специалистов аграрного профиля 343
 Барбашева М.С. Актуальность игровых методов при обучении иностранному языку 346
 Туганбаев М.М. Интегральное преобразование для уравнения переноса с двускоростной функцией распределения 348
 Туганбаев М.М. Начальная задача для вырожденного уравнения в теории переноса 353
 Жамгырчиева Г.Т. Методологические основы организации процесса обучения иностранному языку в неязыковом вузе 357
 Кудайбергенова Ж.А., Умарова М. Преимущества дистанционного обучения 360
 Малаев М.Д., Арапбаев А.А., Токтобердиев А.А. Пути решения проблемы надежности подвижных сопряжений измельчающих машин 363
 Бахтиргиреева У.М. Памяти Чингиза Айтматова 366
 Абдырасулова Э.К. Ч. Айтматовдун «Үлсарат» повестин окутуудагы айрым маселелер 370
 Сейдесимбаева Т.Ш. Роль личностно-ориентировочного подхода в обучении иностранному языку 372
 Серенков П. П. Показатели анализа обеспеченности рабочей силой и её использования 374
 Карабаева К.Н. Социологическая интерпретация трансформации семьи в современной западной социологии 377
 Шейшенбаева А.М. Коом таануу проблемалары кыргыз элинин макал-лакаптарында 379
 Абдыкадырова М.Б. Нурмолдо Наркуу уулунун «Ай жаныргандагы айтым» деген чыгармасын окутуу 381
 Абдыкадырова М.Б. «Куштардын санаты» – сабакта 384
 Акматова Г.К. Обучение грамматическим аспектам русского языка как иностранного 386
 Акматова Г.К. Психологические основы методики обучения русскому языку иностранцев 388
 Батаканова С.Т. Көркөм адабиятты окутуунун методдору жана ыкмалары 391
 Батаканова С.Т. Кыргыз адабиятын окутуунун методикасы 393
 Жакыпов Ж.И. Чынгыз Айтматовдун каарман түзүүдөгү көркөм чеберчилиги («Бетме-бет» повести боюнча) 396
 Жусупкелдиев К.К. Т.Абдумомуновдун «Абийир кечир-бейт» драмасын интерактивдүү методду колдонуу менен окутуу 397
 Исабекова А.И. Искусствоведческий текст как образец при подготовке к описанию картины 399
 Акбеков Т.М., Кемелова С., Шаршенова Х.А., Карасартова Н.А. Спектры поглощения кристаллов CuGaS₂ в поляризации E||C 401

Кудайбергенов Т.Т. Химия предметин мамлекеттик тилде КАУда окутуудагы 20-жылдын жыйынтыгы 403
 Батырканов М.Ш., Орозбаев Ж.Б. Моделирование и прогнозирование производственных параметров сельскохозяйственных предприятий 406
 Козубекова С.Ж., Джусупова Г.А. Орозбаев Ж.Б., Бектурова Д.А. Научный потенциал Кыргызстана: проблемы и перспективы 408
 Осубекова Г.Т. Ашым Жакыпбековдун «Катаал багыт» повестиндеги көркөм психологизм 412
 Турпанова Ж.А. Т. Абдумомуновдун «Абийир кечирбейт» драмасын окутуу 415
 Шералиева А.Ж. Кеп маданиятын окутуунун жолдору 418
 Алмашев М.У., Исманлов Ж.Т., Молдалиев К.К. Тренировка и совершенствование спортивного мастера в боксе 420
 Рыстаева Ж.Ж. Методологические аспекты оценки улучшения условий труда 422
 Зикираева Ш.И., Бектемирова М.Ы. Важность изучения английского языка в аграрном секторе 424
 Жолочиева Э.Т. Самая западная часть КНР – Кызылсу-Кыргызский автономный округ 427
 Аскаралиев Б.О., Омурзаков К.Э., Иванова Н.И., Биленко В.А. Опыт внедрения двухкоробчатого затвора-стабилизатора расхода воды в низовом звене оросительных систем Сокулукского района КР 429
 Ибрагимов А. Экологические основы применения удобрений на песчаных пустынных почвах при выращивании кормовых культур 432
 Кадыркулов А.К. Атбашы районунун тарыхый-маданий эстеликтери жана алардын ландшафттарга тийгизген таасири 434
 Тиллебаев Т.К., Тургунбаев К.Т. Винограводство Кыргызстана 440
 Дуйшенова Ж.К., Постнова Е.А., Сыдыкназарова К.Ж. Обзор институциональной базы в области образования для устойчивого развития и экологического образования в Кыргызской Республике 443
 Дуйшенова Ж.К., Садыкова Ч.М. Десятилетие ООН по Образованию в интересах Устойчивого Развития (ДОУР, 2005-2014гг.) 452
 Манжикова А.Б., Лиджиева Н.Ц. Влияние разных уровней кобальта в рационах на развитие репродуктивных органов у курдючных овец 457
 Кубатбеков Т.С., Бугдаев А.И. Влияние различных дозировок «Солуната» на физиологические и биохимические показатели крови бычков 459
 Сарыгулов У.Ж. Медь, как основной фактор возникновения энзоотической атаксии ягнят 462
 Мухамбеталиева Г. Улучшение базового экологического образования для Устойчивого развития 463
 Надыров Ш.М., Мылкайдаров А.Т. Геополитическая ситуация в Республике Казахстан и защита пространственных интересов страны и регионов 467
 Савина С.Е. Исследование потребностей работодателей в рабочей силе в столичном регионе 470
 Исмаилова К.Д., Жумабаев Б. Распределение напряжений в теле нагорных плотин в условиях действия сил гравитации 473
 Саипов Б.С., Карабаев Н.А., Ызаканов Т.Ж., Садабаева Ж.К., Сарыгулова К., Жакыпова Ч.Р., Акматбекова А.Э. Роль мелиорации земель в решении проблем продовольственной безопасности горной зоны Нарынско-карадарьинского бассейна 478
 Салиева К.Т. Биологическая активность ацетамидных комплексов 483
 Ничепуренко Е.А. Состояние иммунной системы у больных рахитом телят в протромальный период 486
 Усеналиев Н.Д. Роль экологического образования и воспитания учащихся республики для устойчивого развития Кыргызстана 488
 Ногойбаев М.Д., Токоев К.К. Иммунобиохимическая диагностика врожденной гипотрофии телят 491
 Конокбаев Р.Т. Талас өрөөнүндөгү айыл чарба өндүрүшүнүн абалы (1991-2005 жж.) 493
 Давлеталиев Д.А., Умарова М.У. Трансферт знаний в инновационном процессе 495
 Баяманова Ж.А., Омурракунова А.С. Ваше здоровье в ваших руках 497
 Zikirayeva Sh.I. Making effective presentations 499
 Адиева Р.Н., Акматылдаева Г.А. Вопросы экообразования в процессе устойчивого развития 501
 Упенев А.Ш., Карабаев Н.А., Хелал М.Х. Антропогенное изменение плодородия и современное экологическое состояние почв Таласской долины 503
 Урманбетов Р.Ж. К вопросу комплексного процесса теплового и солепереноса в почвегрунтах 508
 Керимкулова Н.Т. Химический состав яблони кыргызов 513

СОЦИАЛДЫК ПРОБЛЕМАЛАРДЫ ЧЕЧҮҮДӨГҮ АЙЫЛ МЕКТЕБИНИН РОЛУ

Сманбаев Ө.А., И. Арабаев атындагы КМУ

Түйүндүү сөздөр. Кесиптик багыт берүү, кесиптик кызыгуу, айыл мектеби, политехникалык билим, кесип тандоо, билгичтик жана көндүм.

Аннотация. Кыргыз Республикасынын экономикасынын негизин айыл чарбасы түзөт. Коомдогу социалдык – экономикалык өзгөрүүлөрдүн шарттарында айыл чарбасына квалификациялуу даярдыгы бар жаңы типтеги кесип ээлерине болгон муктаждык өсүүдө. Мына ушул маселени чечсүүдө айыл мектебинин социалдык ролу өсүүдө. Анткени, мектептин бүтүрүүчүлөрү айыл чарба адистерин катарын толуктоодо негизги резерв болуп саналгандыктан, мектепте системалуу

жүргүзүлгөн кесиптик багыт берүү иши маанилүү. Э.э. Статяда окуучуларга кесиптик багыт берүүнүн айрым маселелери каралган.

Коомдогу социалдык-экономикалык өзгөрүүлөрдү эске алуу менен өсүп келе жаткан жаш муундарга билим, тарбия жана кесиптик багыт берүү ишинин абалын жакшыртуу актуалдык проблемалардан болуп саналат

Кыргыз Республикасынын экономикасынын негизин көп тармактуу өнөр жайы жана айыл чарбасы түзөт. Айыл чарбасынын өнүгүшү республикабыздын жаратылыштык, климаттык жана

экономикалык шарттары менен аныкталган. Бүгүнкү колхоз-совхоз системасы базар экономикасынын шарттарында айыл чарба өндүрүшүнүн өнүгүшүн камсыз кыла албай, жеке демилгелүүлүккө бөгөт болгон. Натыйжада айыл чарба өндүрүштү уюштуруунун жаңы түрлөрүн өндүрүүнүн зарылдыгы келип чыкты. Мына ушул байланыштуу республикабызда «Дыйкан чарба жөнүндө», «Жер реформасы жөнүндө» мыйзамдар, «Жер кодекси» жана башка документтер кабыл алынды. Бүгүнкү күндө Кыргызстандагы айыл чарбалык кылуучу 436000 субъектин ичинен 290812 дыйкан, фермердик чарбалар, кооперативдер, акционердик коомдор) (1). Өндүрүлгөн айыл чарбасынын дүн продукциясынын 90 процентин дыйканын дыйкан, фермердик бирикмелер бөлүшкөндө (2). Бүгүнкү күндүн милдети – калктын өнүгүшүндөгү болгон керектөөлөрүн толук канааттандыруу болуп саналат. Мына ушуга байланышып айыл чарбасын алдыңкы технологиянын негизинде өнүктүрүү, анын материалдык-техникалык жактан чыңдоо, эмгекти уюштуруунун прогрессивдүү формаларын колдонуу мааниге ээ болууда. Азыркы кезден милдеттерди чечүү, өз кезегинде айыл чарбасына квалификациялуу адистерди даярдоону тизмелердин тартибине койду. Анткени, бүгүнкү күндө айыл чарбасынын квалификациялуу даярдыгы бар кесипкерлердин болгон муктаждыгы улам барган сайын өсүп жатат. Бул абалды төмөндөгүдөй жагдайлар менен түшүндүрүүгө болот.

Биринчиден, жаштар калктын өзгөчө социалдык категориялык группасын түзүп, коомдун эмгек өндүрүшүн калыптандырууда негизги роль ойнойт. Айыл чарба кездерде эмгекти уюштуруунун жаңы формаларынын киргизилишине карабастан (фермердик-дыйкан чарбалары, акционердик коом, кооператив ж.б.) жаңы техниканын жана технологиянын киргизүүнүн кечендеши, эмгекти механизациялаштыруу, электрлештирүүнүн процесстеринин өнүгүшү, турмуш-тиричиликтеги шарттар мектеп окуучуларынын арасында айыл чарбасындагы кесиптердин кадыр-баркын бир кыйла төмөндөттү.

Экинчиден, мектептин бүтүрүүчүсү белгилүү деңгээлде жалпы билимге, эмгек көндүмдөрүнө ээ болгондуктан көпчүлүгү кесиптик калыптануу стадиясынан бат өтүшүп, өндүрүшкө бат ыңгайланышат. Алардын көпчүлүгү квалификациялуу жана уз-ремачыл эмгекке кызыгышып, жалпы билимин өнүктүрүүнү социалдык позициясын бекемдөөнүн зарыл катары карашат. Айыл жергесинде жогорку квалификациялуу кадрлардын кадыр-баркы жогору. Мектептин бүтүрүүчүлөрү үчүн окуу көнүмүш. Алар ушул позициянын күчү менен жогорку окуу жайлардан квалификациялуу кадрларды алууга умтулушуп, айыл чарбасындагы кесиптерге кызыгышыпайт.

Үчүнчүдөн, айыл мектептеринде кесиптик багыт берүү иштери жергиликтүү шарттарды эске алуу менен системалуу жүргүзүлбөйт. Ушуга байланыштуу мектеп бүтүрүүчүлөрүнүн кесип тандоо багытында базар экономикасынын жана социалдык-

укуктук коргоонун маселелери боюнча жеткиликтүү түшүнүгү жок.

Төртүнчүдөн, көп учурда мектеп бүтүрүүчүсү үчүн кесип тандоодо эмгек акынын деңгээли, руханий дүйнөсүнүн муктаждыгын канааттандыруу алдыңкы орунга чыгып, андан кийин гана социалдык позициясынын калыптанышы мааниге ээ болот. Көпчүлүк учурда жергиликтүү социалдык-өндүрүштүк шарттарды эске албай системасыз жүргүзүлгөн кесиптик багыт берүү иши мектеп бүтүрүүчүсүнүн кесип тандоосуна эч кандай жардам бере албайт.

Бешинчиден, бүгүнкү күндө республикабызда айыл чарба механизациялоонун деңгээли төмөн болгондуктан эмгекчилеринин басымдуу бөлүгүн кол менен эмгектенгендер жана жашы улгайган адамдар түзөт, башкача айтканда атайын кесиптик даярдыгы жок адамдар. Айрым жерлерде айыл чарбасында эмгектенгендердин 5-10 процентинин гана кесиптик даярдыгы бар. Бул өз кезегинде айыл чарба эмгекчилеринин кесиптик билимин квалификациясын жогорулатууну күн тартибине коет.

Алтынчыдан, айыл чарбасынын жаңы шарттары жөнөкөй эмгек көндүмдөрүнө, күндөлүк тажрыйбага, традицияга негизделген кесиптердин ордуна атайын билимди, жалпы техникалык дисциплиналарга негизделген өндүрүштүк технология боюнча кеңири профилдеги даярдыгы бар адистерди талап кылат. Алар үчүн теориялык билим, прогрессивдүү технологияны, автоматташтырылган жабдуулардын, механизмдердин иштөө принциптерин билүү биринчи орунда турат.

Мына ушул сыяктуу жагдайлар окуучулардын айыл чарба кесиптерин аң сезимдүү тандап алуусуна таасирин тийгизип, айылдык жаштардын шаарларга, керек болсо чет өлкөлөргө миграцияланышына алып келүүдө.

Бүгүнкү күндө айыл жергесине мугалимдер, маданият жана медицина кызматкерлери, куруучулар, механизаторлор, инженерлер жана башка кесип ээлери абдан керек. Башкача айтканда, айыл жаштарына өзүнүн күчүн, билимин жана жөндөмүн жумшаганга мүмкүндүктөр көп. Ошондой болсо дагы мектепте кесипке багыт берүү ишинин негизги объектиси болгон окуучуларды айыл чарбасындагы кесиптерди тандоого багыттоо маанилүү болуп саналат.

Азыркы шарттарда жалпы билим, маданий жана кесиптик даярдык негизги фактор болгондуктан ага өлкөнүн социалдык-экономикалык жактан өнүгүшү көз каранды болот. Келечектеги айыл чарба эмгекчилерин даярдоо төмөндөгү факторлордун таасири астында жүрөт:

- айыл чарбасынын перспективалык өнүгүшү;
- айыл чарбасына интенсивдүү технологиянын киргизилиши;
- эмгекти уюштуруунун ар түрдүү формаларынын колдонулушу ж. б.

Айыл мектеби окуучунун инсандык жана социалдык калыптануу процессинде психологиялык-педагогикалык жактан коштоп жүрүүгө чакырылган социалдык институт. Өз кезегинде мектептин

социалдык-педагогикалык иш аракетинин натыйжалуулугуна жараша окуучунун турмуштук туура жолу аныкталат. Коомдун өнүгүүсүндө айыл мектептеринин социалдык ролу дайыма өсүп турат. Мектептин бүтүрүүчүлөрү айыл чарба өндүрүшүн келечекте квалификациялуу даярдыгы бар эмгекчилер менен толуктоодогу негизги булак болуп саналат. Ошондуктан, айыл мектебинин алдына коюлган милдеттер окуучунун кесиптик кызыгуусун, эмгектик көндүмдөрүн жана кесип ээсинин сапаттарын өнүктүрүү үчүн окуу-тарбия ишин активдештирип, анын алгылыктуу форма жана методдорун, жаңы мазмунун колдонуунун зарылдыгын күн тартибине коюуда.

Базар экономикасына шарттарында айыл мектептерин модернизациялоонун зарылдыгы пайда болду. Анын негизин ачык типтеги билим жана тарбия берүүчү бүтүндүк системаны түзүү болуп саналат. Модернизациялоонун максаты окуучунун инсанынын өнүгүүсүндө дыйкан-фермердин аң сезимин, айыл чарба кесибине, айылдын жашоо турмушуна болгон сүйүүсүн кайра жаратуу. Мына ушуга байланыштуу айыл мектептеринде социалдык тарбия берүүнү жогорулатууга таасирин тийгизген төмөндөгү жагдайларды эске алуу керек:

- Мектептин айыл чарба өндүрүшү менен тыгыз байланышы, анын социалдык функциясын конкреттештириши;

- окуучулардын айыл чарба эмгегине кенири катышуусуна шарттын болушу;

- окуу-тарбия процессинде жүргүзүлгөн кесиптик багыт берүү ишинин айыл чарба багыттуулугуна көз каранды болушу;

- эмгектик традициялардын сакталып калышы;

- эмгекти сүйүү, жаратылышка жакындык, коомдун балдарга кам көрүшү, улууларды урматтоону калыптандыруу;

- туулган жерге болгон сүйүүнү калыптандыруу.

Айыл мектебинин окуучусунун инсанынын калыптанышына, социалдык-психологиялык мүнөзүнө таасир тийгизген факторлорду төмөндөгүдөй классификациялоого болот: социалдык-экономикалык, сезондук, социалдык психологиялык, жаратылыштык-климаттык, территориялык-регионалдык, социалдык-тарыхый, социалдык турмуш-тиричиликтик (бытовое), социалдык-демографиялык, билим берүүчү, социалдык-этникалык факторлор.

Окуучуларды кесип тандап алууга даярдоонун ийгилиги мектепте жүргүзүлгөн кесиптик багыт берүү ишинин сапаттык деңгээлине көз каранды. Кесиптик багыт берүү бул окуучунун ден соолугун, шыгын, жөндөмүн, жана коомдун тигил же бул кесип ээлерине болгон муктаждыгын эске алып, аны аң сезимдүү кесип тандоого даярдоого багытталган иштердин системасы (3;4;5.ж.б). Кесиптик багыт берүү ишинин системасы учурдагы жана келечектеги айыл чарба өндүрүшүнүн керектөөлөрүн чечүүгө салымын кошууга багытталат. Ошондуктан, окуу-тарбия ишинин жүрүшүндө окуучуларды политехникалык билимдерге, эмгек-

тик көндүмдөргө ээ кылуу, айыл чарба кесиптерине кызыгуусун тарбиялоо, аны тандоодогу негизделген мамиле мотивдерин калыптандыруу мааниге ээ болот.

Эмгекти уюштуруунун формалары жана кесиптик эмгекчини калыптандырууга шарт түзүп, өндүрүштөгү ролун өзгөртөт. Бул процесси үйрөнүү адам факторун активдештирүүнүн шарты катары кароого мүмкүндүк берет. Ошондуктан азыркы кездеги айыл чарба эмгекчисинин билим деңгээли жана кесиптик даярдыгына кандай талап коюлган тургандыгын, кесиптердин өзгөчөлүгүн, ж.б. уюштуруу селелерди окуучулар билүүсү зарыл. Республикабыздын мектептеринде жүргүзүлгөн изилдөө жүрүшүндө окуучулардын ушул маселе боюнча карашын аныктадык. Мектеп бүтүрүүчүлөрү «Азыркы этапта айыл чарба кесиптери кандай өнүккөндүктө талап кылат?», «Айыл чарба кесиптеринин өзгөчөлүктөрү эмнеде?» жана башка ушул суроолор берилди. Алардын көпчүлүгү жоопторун азыркы кездеги эмгекчи айыл чарбасынын негизин билип, эмгектик көндүмдөргө, эмгек мазмунуна, кесиптик даярдыкка ээ болушу керек бөлүнө албешкен. Бирок, практика бул көз караш жетишсиз экендигин көрсөтүүдө. Жаңы шарттарда иштөө үчүн тарбия берүүчүлөрдүн тажрыйбасын үйрөнүү, теориялык жана практикалык материалдарды, изилдөөнүн жыйынтыктарын талдоо, азыркы кездеги айыл чарба эмгекчисинин төмөндөгүдөй сапаттарын аныктоо керек:

- эмгекти уюштуруунун социалдык-экономикалык маанисин түшүнүшү;

- жогорку эмгек маданиятынын болушу;

- айыл чарбасынын тармактарынын илимий жактан гиздери жөнүндөгү маалыматтарга ээ болушу;

- жаңы маалыматтарды тандап, натыйжалуу практикада колдоно билиши;

- өзүнүн ишинин жыйынтыгын талдап, татаалдыкты ашырышы, аны андан ары ишинде турмушка ашырышы;

- эмгекке чыгармачылык менен мамиле жасоо;

- өндүрүштүн шарттарын, техниканы, технологияны жана экономикалык маселе чечүүгө өздөштүрүүгө умтулуусу;

- өндүрүштө уюштуруучулук, тарбиялоочу функцияларды аткара билиши ж. б.

Бул сапаттарды айыл чарба эмгекчисинде калыптандыруу өндүрүштү интенсивдештирүүнү жана агрардык индустриалаштырууну тездетет. Айыл чарба эмгекчисинин азыркы кездеги техника, прогрессивдүү технологияны колдонуу, эмгекти уюштуруунун жаңы шарттары боюнча туура багыт алышы өндүрүштүн өнүгүшүн камсыз кыла алат. Жогоруда көрсөтүлгөн аспектилердин, сапаттардын, белгилердин негизинде окуучуларды кесип тандоого даярдоо төмөндөгү милдеттерди чечкенде калыптанат:

- айыл чарбасын реформалоонун ийгиликсиздигин окуучулардын ишенимин калыптандыруу;

- политехникалык билим берүүнүн, окутуунун натыйжалуу эмгек менен айкалыштыруунун негизинде кесиптик багыт берүү ишин турмушка ашыруу;

- окуучулардын жалпы жана атайын билимдерин алуусу үчүн алардын ички муктаждыктарын калыптандыруу;

- окуучулардын айыл чарба эмгегине жана анын кесиптерге кызыгуусун жана аны тандоодогу изилделген мотивин калыптандыруу;

- эмгекти уюштуруунун жаңы шарттарына ылайык эмгек маданиятын өнүктүрүү;

- окуучулардын жаш өзгөчөлүктөрүнө ылайык өнүктүрүү сүйүү, эмгекке жоопкерчилик менен маани жасоо сезимин тарбиялоо.

Мына ушул багыттарда окуучуларды кесип тандоодо даярдоого максаттуу жүргүзүлгөн окуу-тарбия шарттарында ишке ашат. Буга айыл мектептеринде жүргүзүлгөн изилдөөлөрүбүз далил боло алат.

Эмгек биология, химия, физика, география, экономикалык негиздери боюнча сабактардын, класстан

мектептен сырткаркы тарбиялык иштердин системасынын айыл чарба, кесиптик жана практикалык

укуулугуна өзгөчө көңүл бөлүндү. Окуучуларга чарбасынын перспективалык өнүгүшү, реформонун натыйжасында рыноктук механизмдердин

укуктук шарттардын түзүлүшү, туура кесип тандоонун мааниси кеңири түшүндүрүлдү. Натыйжасында эксперименталдык класстын окуучулары

практикалык материалдарды өздөштүрүп, айыл чарба менен байланышкан кесиптер, алардын коомдогу

орнун кесип тандоого байланышкан маселелерди кезекте өздөштүргөнүн, алардын атуулдук позициясы

жана калыптангандыгын аныктай алдык. Бул эксперименталдык класстын окуучуларынын айыл чарба менен

иштөөсү үчүн зарыл болгон билимдерге, билүү класстын окуучуларынын көрсөткүчү

527 окуучу) түзгөн. Биз мындан, максаттуу жүргүзүлгөн окуу тарбия иши окуучулардын билим

деңгээлине жана кесиптик өзүн-өзү аныкташына таасирин тийгизе алат деп айта алабыз.

Республикабыздын мектептеринде окуучуларды чарбасындагы кесиптерди тандап алууга да

көрсөткөн проблемасын изилдөөдө алынган жыйынтыктарды таянып, айтылып жаткан проблеманын натыйжасын

укуулугун арттыруунун жолдору жана каражаттардын катары төмөндөгүлөрдү белгилейбиз:

- базар экономикасынын жана жергиликтүү райондун өзгөчөлүктөрүнө, учурдун талабына ылайык

эмгектик тарбия, кесиптик багыт берүүнүн мазмунун, форма жана методдорун өнүктүрүү;

- окуучулардын жалпы теориялык, политехникалык билимдерди өздөштүрүүсүнүн сапатын жогорулатуу;

- окуучулардын өндүрүш жөнүндөгү билимин тереңдетүү үчүн окуу-тарбия процессинин айыл чарба багыттуулугун арттыруу, алардын теориялык билимин практикада колдоно билүү көндүмдөрүн калыптандыруу;

- окуучуларды аң сезимдүү кесип тандоого даярдоонун теориялык, практикалык, адептик-психологиялык, саясий-идеялык, мазмундук-маалыматтык деңгээлин иштеп чыгуу;

- кесиптик багыт берүү ишине ата-энелерди, адистерди, коомчулуктун кеңири массасын тартуу.

Мына ушул жагдайларда гана окуучулардын кесиптик кызыгуусу, эмгек адамдарын урматтоо сезимдери калыптанып, илимдердин негиздерин, атайын билимдерди өздөштүрүүгө, эмгек көндүмдөрүнө ээ болууга, аң сезимдүү кесип тандоого умтулуусу пайда боло тургандыгын практика көрсөтүүдө. Демек, мектеп окуучуларын айыл чарба эмгегине жана андагы кесиптерди тандоого даярдоо социалдык-педагогикалык проблемалардын бири. Окуучуларды аң сезимдүү кесип тандап алууга даярдоого илимий техникалык прогресс жана элдин турмуштук деңгээлин жогорулатууга багытталган социалдык-экономикалык милдеттер таасир тийгизе тургандыгын эске алуу керек

Адабияттар.

1. О социально-экономическом положении республики в 2008 год. Сообщение Нацстаткомитета Кыргызской Республики. Газета «Эркин -Тоо», 30 -января. 2009г.

2. Кудабаяев З.И. Экономические развитие Кыргызской Республики. -Б.:2001.- 277 с.

3. Павлютенков Е.М. Профессиональная ориентация учащихся. -Киев.: Радьянска школа, 1983,-152 с.

4. Чистякова С.Н. Профессиональная ориентация школьников. - М.: Педагогика, 1983, -95 с.

5. Зээр Э.Ф., Сыманюк Э.Э. Профоринтология личности.-Екатеринбург, Изд-во Рос.гос.проф. пед. ин-та. 2005.-185 с.

ЖК 378: 004,9 (574)

СОДЕРЖАНИЕ ГРАФИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ АГРОИНЖЕНЕРОВ В КАЗАХСТАНЕ

Наби Ы.А., профессор, доктор педагогических наук
Ибишев У.Ш., старший преподаватель

Казахский национальный аграрный университет, Республика Казахстан, г.Алматы.

Графическая подготовка, кредитная технология обучения, бакалавр агроинженерии, основы графической грамотности, компьютерная графика

Обосновывается актуальность внесения изменений в содержание графической подготовки агроинженеров в связи с введением кредитной тех-